

„Mees, kes teadis ussisõnu“

Andrus Kivirähk. *Mees, kes teadis ussisõnu*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007.

Andrus Kivirähk on vist küll üks nendest kirjanikest, kelle teostel on kindel koht nii eestlaste raamaturiivulitel kui ka teadvuses. Pisut kivirähklikku huumorit leidub meis kõigis: paras annus eneseirooniast, mida on piisavalt, et kohati üle võlli minna. Ehk on just selline mineviku mäletamise viis kõige tõhusam. „Mees, kes teadis ussisõnu“ pole esimene kord, mil Kivirähk võtab killukese Eesti rahvalegendidest ja –pärimusest ning lisab sinna omalt poolt nii varjatud sarkasmi kui ka külahaumorit, kõikides peenetundelise ja labase huumori piirimail.

Kirjutanud mitmeid ajalugu pilavaid teoseid, tundub autoril selles stiilis kirjutamine selge olevat ning ta kasutab meisterlikult võtteid, mis on esindatud ka tema teistes teostes. Lood on üles ehitatud naljadele, mis kerivad edasi kuni absurdsuseni, mis omakorda muudab situatsioonid veelgi vaimukamaks. Tavalised sündmused esitatakse hoopis uue, kummalise nurga alt. Esiti võib see mõjuda võõralt, aga äratundmishetk toob laialipaisatud killud taas kokku ning lugude tundmatus mõjub tuttavalt. Kuigi Kivirähki varrukas on mitmeid nippe lugeja haaramiseks, ei jää ta siiski vanasse kinni, vaid lisab igasse teosesse midagi enneolematut, mis laeb lugemishimuga ja kisub suunurgad ülespoole, tahab lugeja seda või mitte.

„Mees, kes teadis ussisõnu“ on minu silmis ise justkui süg: oma veidra toorusega mõjub ta siiski elegantsest. Raamatus on vastandatud kaht eestlaste põlist identiteeti, mis on meile tänapäevani hingelähedased: eestlased kui metsarahvas, kes elavad samas rütmis loodusega, ja eestlased kui talupojad, kes ei pelga rasket tööd põllul. Paraku ei suuda niivõrd erinevad tsivilisatsioonid rahumeelselt külge külje kõrval eksisteerida ja loo jutustajal seisab ees valik, millest raskem on vaid tõsiasi, et valik on tema eest juba tehtud. Mitmel moel kerkivad esile paralleelid praeguse maailmaga: metsarahvas, kes on hääbumas ja alla jäämas uuendustele orienteeritud külarahvale, on kinni vanades traditsioonides ega suuda mõista muutuste vajalikkust. Ometi on kahel esmapilgul erineval rahval ühendavaid jooni, mida toob välja ka raamatu peategelane Leemet. Mõlemad rivaalid ajavad oma lollused ja süü põhjatutesse vaadatesse, mis päästab neid vastutusest: metsalastel on selleks hiiekoerad ja haldjad ning külaelanikel Kristus ja Jumal. Kumbki pooltest ei taha oma veendumustest lanti öelda ega teiselt õppida. Kivirähk ei anna aga armu kummalegi ning naeruväärustab mõlemaid. Nii kerkib esile küsimus, kui kaugele peaksime oma minevikku mäletama, et mitte kaotada kontakti olevikuga ega kokkuda tagasi tulevikuga ees.

Lugu algab minevikust ja raamatu algus on ühtlasi ka selle lõpp. Esimene lehekülg ei reeda jutustuse sisu, kuid annab aimu, et õnneliku lõppu see lugu ei tööta. Keele või kultuuri väljasuremine, mille vastu ka tänased eestlased visalt võitlema peavad, ei saagi õnnelik olla. Meeldiv algus tutvustab mitmeid muistseid tegelasi, nagu inimahve, hiietarka, Põhja Konna ja otseloomulikult ussisõnu mõistvaid inimesi. Aga nagu ussisõnadki, kulgeb teos järjest kasvava tempoga paratamatu lõpu suunas. Mida lehekülgi edasi, seda vähemaks jääb lustlike kilde ja sündmused võtavad üha enam lausa traagilisi pöördeid. Isegi kui mõni nali oli kuskile ridade vahele ära eksinud, ei röömustanud see mind enam, vaid pigem hirmutas - pani kartma hetkelist rahu, millele järgnes taas mõne tegelase

kohutav hukk. Ka „Rehepapis“ ning „Ivan Orava mälestustes“ tuleb ette surma, aga sealsetes lugudes pole kirjeldatud lootusetust, mis võib olla surmast raskemgi ning mida „Mees, kes teadis ussisõnu“ mitmel korral kujutab. Peategelase sündmuste- ja kannatusterohke elu käigus sulab raamat justkui lugeja sülle. Sel puudub punkt, mis seaks ajalised piirid; järele jääb soe tunne, nagu kuskil koopas olekski igavene Põhja Konn - mitte-elav, kuid surematu side meie iidse ajaloo.

Ulakass 2015